

חומר למחשבה

כח הפה וכח האוזן

מתוך "ליקוטי שמואל"

מלקט ועורך: ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

הגיליון מופיע באתר 'לדעת' וכן ניתן לקבלו לאימייל מדי שבוע על ידי שליחת בקשה. eisikovits1@gmail.com,

058-4852-443

אודה לכם אם תעבירו את העלון לאנשיכם או כתובות של נציג עלון. אשמח לקבל הערות מחכימות ובל"נ אשתדל להתייחס אליהם. גם רשות להדפיס / לחלק / להעתיק / לשמור. - בשעת הצורך הרשות נתונה לאמור מהדברים שבעלון אף שלא בשם יביא גאולה לעולם. כמו כן יש אפשרות. אומרם. אבל הבא להדפיס וידפיס בשם אומרם לקבל כל עלון בכל שפה כמעט שתרצו בתרגום של ווארד .

החיבור הראשון הופיע במסגרת

'מפעל ליקוטי שמואל'

"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו"

בשעה טובה ומוצלחת, בסייעתא דשמיא, רואה אור ספר חדש ומפעים

ליקוטי שמואל – חומש בראשית

לאחר שנים של עיון, איסוף, ליקוט ועריכה, יוצא לאור ספר ייחודי המאגד – סוף מעשה במחשבה תחילה את מיטב הקטעים, המאמרים, הסיפורים והמשלים שהופיעו בעלוני פרשת השבוע בשנים האחרונות. דברי חן ושכל טוב, שנבחרו בקפידה וערוכים בטוב טעם, כדי להחיות את הלב ולהאיר את השולחן

- מתוכן הפרקים: רעיונות מאירי עיניים לפרשיות השבוע • משלים מעוררי מחשבה • סיפורים נוגעים ללב • פנינים להעשרה ולהעברה בשולחן שבת

מתאים ללימוד אישי, למסירת דבר תורה ולשיחה משפחתית

ערוך ומוגש בעמל רב על ידי הרה"ג שמואל אייזיקוביץ שליט"א

כעת למכירה במחיר שווה לכל נפש – כרך ראשון על חומש בראשית

להזמנה

<https://dash.bookpod.co.il/product/2231>

לקבל את התורה מן הפה: על תלמידי האוזן ותלמידי הפה

חיים דיין חוקר וכותב בתחומי יהדות, פסיכולוגיה והחברה החרדית

האתגר החינוכי והישיבתי אינו לבחור בין פה לאוזן אלא ליצור סדר ביניהם. לתת מקום לחיות, לשאלה, לחידוש ולחיפוש העצמי, אך לא לפני שנבנתה נאמנות למה שנאמר.

בחור ישיבה הסביר לי פעם מדוע אינו נכנס לשיעור. הוא הוציא דף עם רשימת שאלות שכתב לעצמו כדי לברר את הסוגיה, וסיפר שהלך וחיפש את התשובות בעצמו. "ככה אני שמח ללמוד", אמר. "קשה לי שהמגיד שיעור מאכיל אותי בכפית. זה משעמם".

המשפט הזה שנאמר בפשטות נוגע באחת מנקודות העומק של חוויית הלימוד: האם התורה באה אל האדם מבחוץ, דרך האוזן, או היא מתעוררת מתוכו, דרך הפה.

לא מדובר בחלוקה בין לומדים טובים ללומדים חלשים. ודאי שאין כאן קריאה לוותר על קבלה מרב, על דיוק בלשון הגמרא או על עמל החזרה. השאלה היא אחרת: מהו הנתיב של האדם ללימוד. יש מי שנכנס אל הסוגיה דרך השמיעה, הקבלה וההתמסרות למה שנאמר. ויש מי שאינו מצליח להיכנס באמת עד שהסוגיה נעשית שלו: עד שהוא שואל, מקשה, מנסח, מחדש, ולעתים אף מתווכח עם מה שנאמר לפניו.

אלו שני נתיבים להתחבר ללימוד, נוכל לכנות אותם כח האוזן וכח הפה. תפקיד ה"פה" הוא להוציא מידע מתוך האדם כלפי חוץ, ואילו תפקיד ה"אוזן" הוא להכניס מידע

מבחוץ פנימה. במאמר הנוכחי אתמקד ב"תלמידי הפה", בדגש על בעלי הפרעות הקשב. כפי שאבאר, לא תמיד צריך לבחור בין הפה לבין האוזן; חשוב לתת מקום לשניהם.

כח הפה וכח האוזן

האוזן היא כח הקבלה. היא מאפשרת לאדם לשמוע מה כתוב, לקבל מרביתו, לדייק בלשון, להשהות את עצמו מול דבר שאינו שלו. הפה הוא כח ההוצאה. הוא מבקש שהלימוד יצא מן האדם, שיעבור דרך הבנתו, רצונו, שאלותיו וחידושיו. בלי אוזן אין תורה, אלא אדם הלומד את עצמו. אבל בלי פה אין "תורתו", אין חיות פנימית ואין שמחה של קניין.

במובן זה, לימוד גמרא בנוי תמיד מן המתח שבין הפה לאוזן. בתחילת הלימוד אדם צריך להשתיק את קולו הפנימי כדי לשמוע מה כתוב. אחר כך הוא שב ומפעיל את כוחו שלו, שואל, מבחין, מחלק, בונה. בהתחלה הוא אומר לעצמו: הסי! שתוק! ובהדרגה הוא מגיע למצב ש"יש לו שיניים" לטחון את הלימוד (ברכות סג; ליקוטי מוהר"ן תורה קה).

אצל אנשים רבים עם הפרעת קשב כח הפה חזק במיוחד. אין הכוונה רק לקושי להקשיב במובן הפשוט. לעתים להפך: יש קשב ערני, אך הוא מופנה בעיקר ללימוד העובר דרך ההרגשה הפנימית, דרך החיפוש אחר "תורתו" – המתבטאת בחידוש או העמדת הסוגיה עם טביעת האצבע האישית של הלומד. ואמנם לא תמיד קל להבחין בין השניים. יש לומד שנראה לא מקשיב, ובאמת הוא מקשיב ביתר שאת, אך לדברים אחרים מן הנאמר. אוזניו כרויות לפרט שנפל מן השיעור, לסתירה שלא יושבה, לשאלה שכבר נוצרה בתוכו. הקשב שלו פעיל לחלוטין האתגר החינוכי והישיבתי אינו לבחור בין פה לאוזן, אלא ליצור סדר ביניהם. לתת מקום לחיות, לשאלה, לחידוש ולחיפוש העצמי, אך לא לפני שנבנתה נאמנות למה שנאמר אלא שהוא מקשיב לפה שלו, לא של המגיד שיעור.

מכאן נולדות תופעות מוכרות בעולם הלימוד. ילד ששואל "מה יהיה הדין אם", עוד לפני שהבין את הפשט הפשוט. בחור המתקשה לשמוע שיעור כסדרו, משום שהוא עסוק בלסתור, לשאול, לאתגר, להרחיב. אברך שאינו נח עד שהוא מרגיש כל סברה מבפנים, לפעמים באופן שמעכב אותו מרכישת ה"צורתא דשמעתתא" – מבנה הסוגיה הסדור. יש מי שחי מחידושים וקשה לו בלימוד בקיאות או בחזרה. יש מי שחש משיכה ללמוד דוקא נושאים שהם מחוץ לסדרי הישיבה, נושאים שבאו מבחירה ולא מחובה. וישנו גם הצד המסוכן יותר: קריאה מתוך הרהורי הלב, דחיקת המילים כדי שיאמרו את מה שהאדם רוצה לומר. כמו שאמר פעם ת"ח אחד בעל שכל חד וישר, "ההסבר שלי לא 'נכנס' ברש"י, הוא 'יוצא' מרש"י". כאשר מה שכתוב אינו מתאים לציפיה של האדם, הוא לא קולט את הקריאה, וצריך לחזור לקרוא שוב. התחושה היא שהמילים לא נתפסות, מחליקות החוצה, כמו חץ על מגן משוח בשמן.

אותה תנועה עצמה יכולה להיות מקור של חיות ומקור של שיבוש: כאשר הפה עובד לאחר שהאוזן שמעה, הוא מוליד חידוש אמיתי. כאשר הפה מקדים את האוזן באופן בוטה מדי, האדם עלול לשמוע בעיקר את עצמו.

שורש העניין בכוחות הנפש

ננסה להתבונן בכך משלוש זוויות היוצרות יחד תמונה שלמה על המושג "אדם": הזווית הגופנית, הזווית הנפשית והזווית הרוחנית.

מהזווית הגופנית, לאדם יש שתי מערכות מוחיות שלצורך ההפשטה נקרא להן העגולה והמרובעת. העגולה תפקידה לשוטט במחשבות, לדמיין וליצור, להתחבר לאני הפנימי, לזכרונות ולחוויית האישיות. המערכת המרובעת תפקידה להתמקד במשימה חיצונית, לפעול בצורה שיטתית ומשימתית, להגדיר, לחשב ולסגור.

אצל אנשים עם הפרעת קשב, המערכת העגולה עובדת שעות נוספות. היא מושכת לכיוון חשיבה יצירתית, חשיבה שמחברת לתוך הלימוד את האני – החוויות הרגשיות

והגופניות הקונקרטיות. היא גם פולשת לתוך המערכת המרובעת במידה עדינה, כך שלפעמים אדם יכול לבלבל בין הרצון שלו לבין מה שקורה בפועל.

הגוף והנפש מקבילים זה לזה, ולכן מה שנראה בגוף נמצא בצלמו ובדמותו גם בנפש.

מהזווית הנפשית, נבחין בין קשב (attention) למוכוונות (intention). ה"קשב" הוא פעולת ההקשבה עצמה, וה"מוכוונות" היא "הפיקוד עליון" שמכוון ומכתיב מהם הדברים החשובים שיש להפנות אליהם את הקשב. ב"פיקוד העליון" יושבים שני מפקדים: המפקד המרובע שאומר "החשוב הוא היעיל", והמפקד העגול, שאומר "החשוב הוא החופש". התכוונות מרובעת מעודדת את כח האוזן, אך לא רק. היא מכוונת את האדם ללמוד ביעילות, להתאים בין הזמן להספק, ללמוד את מה שנדרש במסגרת המקובלת. לא כן ההתכוונות העגולה. היא, רוח אחרת עמה. לדידה מה שחשוב הוא שאדם יזרום עם הלימוד, שיתחבר לחלק שלו בתורה – הן מבחינת נושאי הלימוד והן מבחינת בירור הסוגיה. יעילות לצנינים היא בעיניה. מבחינתה, הקשב אינו רק פעולה שכלית, היא פעולה רגשית קיומית, כי במקום שאדם מקשיב שם הוא חי. התכוונות זו אינה מניחה לאדם לפעול מתוך שיקולי תועלת, גם אם הוא מבין ורוצה להיות יעיל וממוקד.

מה שקיים ברובד הגשמי – הגופני והנפשי, משתלשל מרובד רוחני גבוה ממנו.

לשני הכוחות הללו, כח הפה העגול וכח האוזן המרובע, יש שורשים רוחניים עמוקים. האמירה של עם ישראל "נעשה ונשמע" מוגדרת בדברי חכמים "הקדמת הפה לאוזן". במובן הפשוט, מדובר בקדימות של זמנים. עם ישראל קודם הביעו בפה הסכמה לקבל את התורה לפני שהם שמעו באוזן מה התורה אומרת. אבל זו לא רק קדימות של זמנים, אלא גם של חשיבות.

החיבור הראשון לתורה הופיע דרך כח הפה, דרך אמירת "נעשה". רגע ההסכמה לקבל את התורה מתייחד בזה שישראל נתנו בכורה לכח הפה, והעדיפו שקודם כל החיבור לתורה ינבע מתוך הרצון הפנימי שלהם. זהו "נעשה". על זה הם הוסיפו חיבור

מכח מחויבות וקבלת מרות מבחוח – "נשמע", נציית. זה בלא זה אי אפשר. לא בכדי נאמר "מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו" (שבת פח, א). הקדמת הפה לאוזן אינה פזיזות, היא ביטחון עמוק שהרצון הפנימי הוא עצמו דרך אל האמת, "תומת ישרים תנחם" (שבת, שם).

אצל אברהם אבינו נאמר שהיו כליותיו כשני רבנים והיו מלמדות אותו תורה (בראשית רבה סא, א), כמו ה"נעשה" שבקבלת התורה (פרי צדיק, יתרו קמה). גם על העתיד נאמר "שְׁאִינְכֶם צְרִיכִים לְאָדָם שְׂלִמְדָם שְׁנַאָמֵר וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ (תנחומא עקב, ס' יא). זהו כח חשוב, אך כיצד מנהלים אותו?

לפייס בין הפה לאוזן

מכאן גם דרך ההתמודדות. אין ללמד את תלמידי הפה להשתיק את פיהם. אם משתיקים אותו, מכבים לא פעם את נשמת הלומד. יש ללמד את הפה שהאוזן אינה אויבתו. להפך: האוזן היא הדרך שהפה נעשה מדויק יותר, עמוק יותר, נאמן יותר. לאחר שהאדם שמע היטב, קיבל, דייק והניח לדבר לעמוד מולו, חידושו כבר אינו בריחה מן הסוגיה אלא בנייה.

הדבר דורש מן הלומד, ולא פחות מן המחנך, הכרה שאינה תמיד נוחה: שלא כל שאלה שנשאלת היא שאלה ממקום טוב, ולא כל חידוש שנולד הוא חידוש בזמנו. לפעמים הפה דוחק את האוזן מתוך חרדה: חרדה להיבלע בסוגיה, לאבד את עצמו לתוך מה שנאמר. ההכרה בכך מפייסת את הפה. היא מדגישה שהוא חשוב עד שהאוזן טורחת ועמלה עבורו.

האתגר של המחנכים אינו לבחור בין פה לאוזן, אלא ליצור סדר ביניהם. לתת מקום לחיות, לשאלה, לחידוש ולחיפוש העצמי, אך לא לפני שנבנתה נאמנות למה שנאמר. ללמד את התלמיד בעל הפה החזק שלא מנסים לקחת ממנו את כוחו, אלא לתת לו כלי. האוזן אינה באה לכבות את הפה; היא נותנת לו תבן לבנות ממנו את הסוגיה בדמותו ובצלמו של הלומד.

כך אדם יכול לבחור במודע פיסות של לימוד אוזן. לומר לעצמו: הנטייה שלי היא ללימוד פה, זה עוזר אבל לא בכל מקום. כעת אני צריך שעה לימוד אוזן, אחר כך נעבור ללימוד פה. ככל שהפה חש שהאוזן עובדת עבורו, הוא מתפייס ומוכן לשמוע.

לאחר שה"אוזן" הכינה את הדרך ל"פה", חוזר ונעור כוחו של הפה. "כי התלמיד ימצא בלבו כשהוא משתדל בחכמה כח עליוני רוחני אין בכח אדם להועילו בו" (חובות הלבבות, שער חשבון הנפש, ג, האחד ועשרים).

הבחור שיצא מהשיעור עם דף שאלות לא עשה מעשה מרד. הוא ביטא צורך: שהלימוד יהיה שלו, שיצא ממנו, שיישא את חתימתו. דוקא היכולת להישיר מבט לצורך זה, להכיר בו, לכבד אותו, מאפשרת לאזן אותו, תרתי משמע.